

Suomen pikaluistelun romahdus olympialajina

Tietoja luistelukilpailuista löytyy Hollannista 1800-luvun alusta lähtien. Kuitenkin vasta norjalaisen Christiania Sköiteklubin kilpailut vuodesta 1867 merkitsivät lajin modernin urheilutoiminnan alkua. Suurta huomiota herätti vuonna 1885 Oslon vuonos-
sa käyty hollantilaisen Renke van der Zeen ja norjalaisen Axel Paulsenin välinen kolmen mailin kilpailu, jonka norjalainen voitti. Samaan aikaan Paulsen kehitti nykyisenkaltaisen, kenkään kiinnitetyn luistimen, jonka tekniikkaa parannettiin ratkaisevasti vasta sata vuotta myöhemmin.¹ Hollantilaisten aloitteesta perustettiin vuonna 1892 Kansainvälinen Luisteluliitto (ISU). Se organisoi 1890-luvulla vuosittaiset MM- ja EM-kilpailut kierrettävillä soikioradoilla.²

Suomen ensimmäiset pikaluistelukilpailut pidettiin vuonna 1883 Helsingissä. Suomen mestaruuksista on kilpailtu vuodesta 1897 lähtien. Helsingfors Skridskoklubb (HSK) ilmoittautui itsenäisenä seurana ISU:n toimintaan jo vuonna 1894.³ Vuosisadan vaihteen suomalaisnimiä olivat Euroopan mestarit Gustaf Estlander (1898) ja Johan Wikander (1905) sekä maailmanmestari Franz Fredrik Wathén (1901). Wikander oli ensimmäinen suomalainen maailmanennätysmies luisteltuaan pikamatkan aikaan 44,8 ja 1500 metriä aikaan 2.23,4 vuonna 1908 Davosissa.⁴ Helmikuussa 2003 kotimaan ratojen Suomen ennätykset ovat: pikamatkalla Janne Hännisen 36,89 ja 1500 metrillä Vesa Rosendahlin 1.56,36. Sekä 5000 metrin (7.15,07) että 10 000 metrin ennätys (15.07,34) on Pertti Niittylän nimissä.⁵

Suomen Luisteluliitto, silloinen Luistinliitto, perustettiin 26. tammikuuta 1908 Helsingissä. Alkuvuosina käytiin tiukkaa väentöä kansainvälisestä edustus-oikeudesta Luisteluliiton, SVUL:n luistelujaoston ja ruotsinkielisen HSK:n välillä. Myös kansalais-

sota pirstoi heikkoa sopua: Työväen Urheiluliitto aloitti omat mestaruuskilpailunsa Luisteluliitosta erotetuille seuroille vuonna 1922. Johtavia luistelumaita 1900-luvun alkuvuosina olivat Suomen ohella Venäjä, Norja, Ruotsi, Alankomaat, Saksa, Itävalta ja Yhdysvallat. Ensimmäinen maailmansota katkaisi vuosien 1915–1921 EM- ja MM-kilpailujen järjestämisen.⁶

Kultaiset vuodet 1924–1956

Talviolympialaisten historia alkaa vuonna 1924 Ranskan Chamonix'sta. Siellä kilpailtiin viidestä miesten pikaluistelun kultamitalista. Klassisiksi käyneiden 500, 1500, 5000 ja 10 000 metrin matkojen ohella jaettiin palkinnot myös yhteispisteiden perusteella.⁷ Neliottelu jäi olympiatasolla kokeiluksi. Sen sijaan MM- ja EM-tasolla jatkettiin vuosittaisia yhteispisteotteluita. Chamonix'n "talviurheiluviikon" ohjelmaan sisältyi 14 virallista kilpailua, joten pikaluistelun osuus niistä oli peräti 35,7 %. Lajiin osallistui 31 kilpailijaa kymmenestä valtiosta: Belgiasta, Suomesta, Ranskasta, Isosta-Britanniasta, Kanadasta, Latviasta, Norjasta, Puolasta, Ruotsista ja Yhdysvalloista. Kaikkiaan ensimmäisissä talviolympialaisissa oli mukana 16 itsenäistä valtiota ja 294 kilpailijaa. Esimerkiksi Alankomaat ei osallistunut lainkaan vuosien 1924 ja 1932 talviolympialaisiin, vaikka se järjesti itse vuoden 1928 kesäakisat.⁸

Suomen Clas Thunberg oli kolmella voitollaan (1500 m, 5000 m ja yhteispisteet), 10 000 metrin hopeallaan sekä pikamatkan pronssillaan Chamonix'n "luistelukuningas". Muistelmissaan hän kertoi antaneensa pisimmän matkan voiton sovulla ystävälleen ja harjoituskumppanilleen Julius Skutnabbille. Toiseksi viimeisen kierroksen alussa Thunberg vielä johti pariaan, mutta hätäantynyt Skutnabb muistutti sopimuksesta: "Muista, mitä lupasit!" Thunberg löysäsi vauhtiaan ja "Julle" puristi voittoon: "Minä muistin, hiljensin vauhtia ja annoin Jullen mennä. Hän voitti kolmella sekunnilla." Skutnabb sai myös 5000 metrin hopean ja yhteispisteiden pronssin.⁹

Ensimmäisen kerran 30 vuoteen yhdysvaltalaiset luistelijat kilpailivat Euroopan mantereella.¹⁰ Charles Jewtraw voitti kultamitalin 500 metrillä, mikä enteellisesti viitoitti amerikkalaisten myöhempää menestystä pikamatkoilla. Norjan luistelijat Roald Larsenin johdolla joutuivat tyytymään himmeämpiin mitaleihin.

Jos Chamonix'n kisoista annetaan pisteitä jokaisesta lajista kuudelle parhaalle urheilijalle (7, 5, 4, 3, 2, 1), Suomen luistelijoiden saalis oli 50,5 pistettä eli 45,9 % annetuista luistelupisteistä (yht. 110 pistettä). Se oli lähes puolet olympialaisten pikaluistelumենestyksestä, josta Norjan osuus oli yhtä suuri (49,5 pistettä). Pikaluistelu kattoi 84,9 % Suomen kokonaispisteistä, koska vain hiihtäjä Tapani Niku sekä kaunoluistelijat Ludowika ja Walter Jakobsson sijoittuivat mitaleille.¹¹

Vuoden 1928 talviolympialaisissa pikaluistelijat toivat kaikki Suomen joukkueen mitalit (2–1–1). St. Moritzin kisat lisäsivät Thunbergin mitalisaldoa kahdella voitolla. Thunberg oli sikäli epäonninen, että 10 000 metriä jäi kisoissa luistelematta lämmenneen sään takia. Vuoden 1932 Lake Placidin amerikkalaisiin yhteislähtökisoihin hän ei enää halunnut mukaan. Suomen mestariksi Thunberg oli kohonnut Helsingin Luistelijointa edustaen jo vuonna 1920. "Jääkenttien Nurmi" palkittiin neljä kertaa yleisluistelun EM-tittelillä ja viidesti MM-voitolla.

Olympiaperiodina 1924–1956 Suomi jäi luistelumitalilta vain Yhdysvalloissa vuonna 1932 ja Osllossa vuonna 1952. Thunberg ja Skutnabb olivat ainoat voittajat. Birger Wasenius (1936) ja Lauri Parkkinen (1948) ovat sijoittuneet hopealle. Pronssimitalisteja ovat Jaakko Friman (1928), Antero Ojala (1936), Pentti Lammio (1948) ja viimeisenä miehenä Cortinassa Toivo Salonen (1956). Suomen yhteensä 19 miesten luistelumitalista oli kuusi kultaa, kuusi hopeaa ja seitsemän pronssia. Thunbergin jälkeen yhteispisteiden maailmanmestareiksi luistelivat Birger Wasenius (1939) ja Lauri Parkkinen (1947).

Chamonix'n ja St. Moritzin (1928) jättimenestysten jälkeen Suomen saavutukset vakiintuivat Norjan ja Yhdysvaltain taakse Ruotsin tasolle. Vuonna 1956 luisteluliittiin rynnisti Neuvostoliitto. Suomen pikaluistelijoiden osuus maamme talviolympiamենestyksestä vuosina 1924–1956 oli 36,8 % (117,5/ 319,5 pistettä). Se oli 19,1 % eli niukka viidesosa talviolympialaisissa jaetuista luistelupisteistä, joita olivat Suomen lisäksi saaneet Norja (36,3 %), Yhdysvallat (15,8 %), Neuvostoliitto (7,1 %), Ruotsi (7 %), Alankomaat (6,7 %), Kanada (5,3 %), Itävalta (1,5 %), Japani (0,6 %), Unkari (0,5 %) ja Ranska (0,1 %).¹²

Terho Paltamo
Suomen pikaluistelu-
lun romahdus
olympialajina

Naisten kausi

Naisten pikaluistelu oli ylimääräisenä näytöslajina jo Lake Placidissa vuonna 1932. Yhteislähtökilpailujen ainoat osanottajat tulivat Yhdysvalloista ja Kanadasta. Suomen mestaruuksista naiset alkoivat luistella vuonna 1932. Ensimmäinen mestari oli Helsingin Luistelijoiden Aino Talsi, mutta vuodesta 1933 aina vuoteen 1946 saakka mestari oli Verne Lesche. Jo vuonna 1936 Lesche oli MM-hopealla, samoin vuonna 1938. Naisten maailmanmestariksi hän kohosi sekä vuosina 1939 Tampereella että vuonna 1947 Norjan Drammenissa.¹³

Leschen uran jatkajaksi nousi Kuopion Luisteluseuran Eevi Huttunen, joka talvella 1951 voitti maailmanmestaruuden Ruotsin Eskilstunassa. Vuonna 1960 Squaw Valleyssä naisluistelijat hyväksyttiin virallisesti olympialaisiin. Kilpailumatkoina olivat 500, 1000, 1500 ja 3000 metriä. Suomen naisedustajina olivat Iris Sihvonen ja 37-vuotias Eevi Huttunen. Kuopiolaisen yli 20 vuotta kestänyt luistelu-ura huipentui olympiapronssiin 3000 metrillä (5.21,0). Lidija Skoblikova (5.14,3) ja Valentina Stetina (5.16,9) ottivat kaksoisvoiton luistelun uudelle suurvallalle, Neuvostoliitolle.¹⁴

Miesten puolella usko luistelumenestykseen säilyi läpi 1960-luvun, vaikka olympiamitalit jäivät saamatta. Erityisesti hehkutettiin Juhani Järvisen ja Toivo Salosen MM-kaksoisvoitolla Oslon Bislettillä vuonna 1959. Järvisen huippuvuoden kruunasivat Squaw Valleyn esikisojen 1500 metrin legendaarinen ME-aika 2.06,3, joka kesti seitsemän vuotta. Järvinen valittiin tuolloin myös vuoden parhaaksi urheilijaksi. Pikaluistelijoina samaan arvonimeen ovat yltäneet myös Lauri Parkkinen (1947) ja Jouko Launonen (1965).

Miesten olympiamitalit jakaantuivat Neuvostoliiton, Yhdysvaltain, Norjan, Hollannin, Ruotsin ja Saksan liittotasavallan kesken. Siirryttiin tekojääratojen kauteen, mikä pudotti luonnonjäillä harjoittelevat suomalaismiehet mitaleilta. Selkein tason nousu tapahtui Alankomaissa, joka Kees Verkerkin ja Ard Schenkin johdolla voitti vuosien 1960–1972 kisoissa neljä kultaa, neljä hopeaa ja kaksi pronssia. Suomalaisten pikaluistelun arvostus säilyi kotimaassa tappioista huolimatta, mikä näkyi olympiaosaston runsautena. Vuonna 1960 joukkueeseen kuului viisi miesluistelijaa, vuonna 1964 peräti kahdeksan, vuonna 1968 viisi ja

vuonna 1972 neljä luistelijaa. Grenoblen (1968) talvikisoja lukuun ottamatta suomalaisia oli jatkuvasti kuuden parhaan joukossa: Juhani Järvinen (1960), Jouko Jokinen (1960), Jouko Launonen (1964), Seppo Hänninen (1972) ja Leo Linkovesi (1972).¹⁵

Kaija Mustosen nousu naisluistelijoiden eliittiin 1960-luvulla sumensi kokonaiskuvaa hiipuvasta urheilumuodosta. Naisten kansainvälinen taso oli suhteellisen matala, joten luonnonjäiltä kyettiin pusertamaan vanhoin menetelmin olympiavoittajaksi. Innsbruckissa 1964 Neuvostoliiton Lidija Skoblikova vei kaikki neljä naisten kultaa. Mustonen sai yllätyshopean 1500 metrillä ja pronssin 1000 metrillä. Neljä vuotta myöhemmin Grenoblessa Mustonen nousi 1500 metrin olympiavoittajaksi (2.22,4) ja täydensi tiliään 3000 metrin hopealla. Rovaniemen Kaisa-Liisa Keskitikka sijoittui Innsbruckissa ja Grenoblessa useita kertoja kymmenen joukkoon ollen parhaimmillaan neljäntenä 3000 metrillä (1968).

Käytännössä Neuvostoliitto hallitsi naisluistelua. Mitalimaita olivat myös Suomi, DDR (yhdistetty Saksa 1960), Yhdysvallat, Puola, Pohjois-Korea, Alankomaat ja Saksan liittotasavalta. Hollannin naisten nousu ajoittuu vuosiin 1968 ja 1972, jolloin he valtasivat kaksi kultaa, kolme hopeaa ja neljä pronssia. Sen sijaan Suomi taantui kansainvälisestä kärjestä. Sapporossa (1972) Arja Kantola ja Tuula Vilkas eivät päässeet kuuden parhaan joukkoon. Toiveet kohdistuivat sprinttereihin, Leo Linkoveteen ja Seppo Hänniseen, mutta mitalit jäivät saavuttamatta ja jyrkkä alamäki alkoi.

Menestysprosentteina Suomen panos vuosina 1960–1972 oli vielä kuudenneksi paras eli 6,5 % (46 pistettä/704). Muiden pikaluistelumaiden osuudet olivat seuraavat: Neuvostoliitto 29,5 %, Alankomaat 18,4 %, Norja 17,2 %, Yhdysvallat 10,2 %, Ruotsi 7,7 %, Saksa/ BRD 5,7 %, Puola 1,7 %, Japani 1,4 %, Pohjois-Korea 1,1 % sekä Iso-Britannia, Itävalta ja DDR 0,2 %.¹⁶

Vuosien 1976–2002 alennustila

Kansainvälinen kilpailu edellytti yhä suurempaa erikoistumista. Vuodesta 1972 Kansainvälinen Luisteluliitto otti ohjelmaansa sprinttereiden MM-kisat. Pikamatkoiksi lasketaan luistelussa 500 ja 1000 metriä. Noiden matkojen yhteispisteiden ensimmäinen

Terho Paltamo

Suomen pikaluistelu-
lun romahdus
olympialajina

maailmanmestari oli Suomen Leo Linkovesi. Hän paransi Davosin öljyjäällä pikamatkan ME-ajaksi 38,0 sekuntia, mutta olympiamitalit jäivät saamatta. Vuonna 1973 Linkovesi ja Seppo Hänninen kuten myös monet Sapporon mitalistit (mm. Verkerk, Schenk, Erhard Keller) siirtyivät uuteen ammattilaistalliin, joka järjesti omia avoimia rahakisojaan.¹⁷ Urheilumaailman kiinnostus ammatiluisteluun jäi kehnoksi ja talli lopetti kahden talven jälkeen toimintansa. KOK:n puheenjohtaja Avery Brundagen kanta oli vielä 1970-luvun alussa ehdottoman kielteinen ammatiturheilua kohtaan. Olympialaiset piti säilyttää amatöörien kisoina. Tässä tilanteessa ISU ei enää palauttanut ammatiluistelijoiden amatöörioikeuksia ja moni vanha huipputekijä lopetti uransa.

Tähän epäonnistuneeseen kokeiluun päättyi myös Suomen pikaluistelun kukoistuskausi. Innsbruckissa (1976) Pertti Niittylä (8), Olavi Köppä (9), Paula Halonen (9) ja Tuula Vilkas (12) olivat parhaimmillaan suhteellisen lähellä kansainvälistä kärkeä, mutta mitali- ja pistesijat jäivät saavuttamatta. Neuvostoliiton, Yhdysvaltain, Alankomaiden ja Norjan edustajat dominoivat olympiakilpailuja. DDR ja Kanada kuuluivat myös mitalikastiin. Oliko pikaluistelun selkeä tason nousu seurausta ammattimaisesta valmentautumisesta tai tekojääradoista, joita Suomella ei ollut. Vai oliko taustalla myös dopingia?

Suomen luistelijoina vaivasi rahan puute sekä vanhentuneet, perinteiset harjoitusmenetelmät. Tekojäillä myös suomalaisennätykset paranivat, mutta huippumaiden kehitys oli vielä nopeampaa. Jos verrataan Innsbruckin 1964 ja 1976 voittoajakoja miesten 1500 metrillä, trendi on selkeä: vuoden 1964 voittaja, virolainen Ants Antson, luisteli 2.10,3 ja paras suomalainen, Jouko Laumonon, neljänneksi ajalla 2.11,9. Vuonna 1976 voittaja oli Norjan Jan Egil Storholt ajalla 1.59,38, kun Olavi Köppä ajallaan 2.03,69 sijoittui kymmenenneksi.

Naisten sarjassa kehitys oli vielä suoraviivaisempaa. Seinäjoen Anneli Repola ei enää yltänyt vuoden 1980 olympialaisissa edes Paula Halosen tai Tuula Vilkaan vuoden 1976 tasolle. Vauhti kiihtyi, olympiaennätykset ja ME-ajat paranivat. Viimeiseen 22 vuoteen ei suomalaisnaisia ole lähetetty olympiaajalle. Sarajevossa (1984) naisten matkoilla mitalikorokkeella oli ainoastaan DDR:n ja Neuvostoliiton edustajia. Christa Rothenburgerin (500 m 41,02), Karin Enken (1000 m 1.21,6 ja 1500 m

2.03,42) ja Andrea Schöner (3000 m 4.24,79) olympiaennätykset olivat samaa tasoa kuin Grenoblen (1968) miesten voittotulokset 500 metrillä (Keller 40,3) ja 1500 metrillä (Verkerk 2.03,4) tai Sapporon 1500 metrillä (Schenk 2.02,96). Suomen miehistä Seppo Hänninen luisteli Grenoblessa pikamatkan 40,8 (8.) ja Jouko Launonen 1500 metriä 2.07,5. Sapporossa (1972) Hänninen ylsi viidenneksi 40,12 sekä Kimmo Koskinen 1500 metriä aikaan 2.08,18 (10.). Kaikki nämä vertailuajat tehtiin ulkoilmassa.¹⁸

Kun 1990-luvun tunnustusten perusteella tiedetään DDR:n pyrkimys menestykseen erityisesti naisurheilussa ja usein dopingin avulla, löytyy Suomen mitalikannan ehtymiselle ainakin yksi selitys. Putoaminen kansainväliseltä huipulta on johtanut koko Suomen naisluistelun näivettymiseen. Kansalliset kilpailut ki-tuvat naisosanottajien puutteessa ja ero olympiatasoon on kas-
vanut.

Suuret, vuosina 1945–1952 syntyneet ikäluokat olivat luon-
nonolojen, oman kekseliäisyyden ja thunbergiläisen perinteen
kasvatteja. Ensimmäinen tekojäärata pikaluistelijaille rakennet-
tiin 1980-luvun taitteessa Seinäjoelle, toinen Helsingin Oulun-

*Pikaluistelun MM-
kisojen avajaiset
Moskovassa
helmikuussa 1955.
Suomen edustajina
keskellä Toivo
Salonen ja Kauko
Salomaa. (Kuvan
omistaa Toivo
Salonen)*

Terho Paltamo

Suomen pikaluiste-
lun romahdus
olympialajina

kylään muutama vuosi myöhemmin. Nämä kaksi ovat ainoat täysimittaiset, 400 metriä pitkät radat Suomessa. Myöhemmin rakennetut lyhyet tekojääkentät (Jyväskylä, Lappeenranta, Pori, Oulu ja Varkaus) tyydyttävät lähinnä jääpalloilijoiden tarpeita. 1980-luvulla Suomea paremmin luistelussa menestynyt Ruotsi rakensi täysimittaisen tekojään Göteborgiin jo vuonna 1959. Kun suomalaiset saivat tekojäänsä, olivat huippumaat jo siirtymässä pikaluisteluhalleihin.

Viime vuosikymmeninä urheilun lajikirjo on moninkertaistunut ja kamppailu suosioista kiristynyt. Suomen talviurheiluissa surkastumisen kohteeksi ovat joutuneet jääpallo ja etenkin pikaluistelu.¹⁹ Media tuo mielellään esiin moderneja, rahakkaita ja nopeatempoisia lajeja, jotka ovat syrjäyttäneet ”hikiset urheiluperinteet”. Jääkiekko, moottoriurheilu, jalkapallo, golf ja tennis ovat mainosrahoineen vallanneet Suomen tiedotusvälineet. Alppihihto, mäkihyppy, freestyle, lumilautailu, koripallo, itämaiset itsepuolustuslajit, uinti, salibandy, biljardi tai keilailu saavat säännöllisesti erikoisohjelmia Suomen televisiossa. Kansainvälisenä tv-viihteenä taitoluistelu on jättänyt pikaluistelun reilusti taakseen.

Kun Janne Hänninen valmistautui lähtöön Salt Lake Cityn olympialaisten pikamatkalla, siirrettiin suora radiolähetys lumilautailun tapahtumapaikalle. Nykymedia ei muistele pikaluistelun 24 olympiamitalia. Ehkä pareittain etenevä pikaluistelu on myös ”vaikeasti seurattavaa”. Tällaisessa ilmapiiirissä hyvin harva 1990-luvun tietotekniikan ajan suomalaisnuori hakeutuu pikaluisteluharjoituksiin. Nehän vedetään ulkojäillä oikukkaassa talvisäässä. Suomesta ei myöskään riitä tasokkaita harrastajia kaikkiin urheilumuotoihin.

Suomen 1980-luvun edustajat, Niittylä, Salmela, Puolakka, Pikkupeura, Vesterlund ja Timo Järvinen, rakensivat kuntopohjansa ulkoilmassa perinteisin harjoittein. Luistelukausi päätettiin ennätyskokeisiin ihanneoloissa Kazahstanin Alma-Atan Medeolla, jossa lähemmeltiin ME-aikoja. Tilanne paljastui olympialaisissa, joissa yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ei suomalaisia ole vuosina 1976–2002 sijoittunut kuuden parhaan listalle. Poikkeus oli Pertti Niittylän 5000 metrin kuudes sija (7.17,97) Sarajevon kisoissa. Sen jälkeen suomalaisten paras olympiasijoitus oli Janne Hännisen 10. tila Salt Lake Cityssä (1000 m). Vuosien 1976–1984 luistelun menestyspisteet jakaantuivat Neu-

vostoliitolle (25,1 %), DDR:lle (20,2 %), Yhdysvalloille (18,3 %), Norjalle (14 %), Alankomaille (9,9 %), Kanadalle (5,6 %), Ruotsille (3,9 %), Japanille (1,2 %), Puolalle (0,7 %), Ranskalle (0,5 %), Itävalle (0,2 %), Saksan liittotasavallalle (0,2 %) ja Australialle (0,1 %) sekä Suomelle (0,1%). Olivatko Neuvostoliitto ja DDR yli 200 kertaa tehokkaampia luisteluvaltioita kuin Suomi?²⁰

Ulkojäältä sisähalleihin

Globalisaation kaudella (1988–2002) pikaluistelu on kokenut suurimmat tekniset mullistukset. Calgaryn olympialaisissa (1988) kisailtiin suuressa luisteluhallissa, joka poisti tuulen vastuksen ja vakioi lämpötilan optimiksi. Toinen parannus on ollut klaps-luistimen läpimurto Naganossa 1998. Vuosituhannen taitteessa kaikki ME-tulokset on murskattu uudella luistimella halliolosuhteissa.²¹

Luistavin jää valmistetaan Calgaryn, Naganon, Heerenveenin ja Salt Lake Cityn halleissa. Samoista maista (Kanada, Japani, Hollanti, Yhdysvallat) tulevat uuden vuosituhannen alun nopeimmat luistelijat. Naiset luistelevat 500 metriä 37:ään sekuntiin, ja 5000 metrillä on rikottu seitsemän minuutin haamuraja; Saksan Claudia Pechstein Salt Lake Cityssä jopa aikaan 6.46,91. Samassa olympiahallissa Hollannin Jochem Vytdehaage alitti miesten 10 000 metrillä 13 minuuttia.

Pikaluistelun historia voidaan kuvata myös 500 metrin aika-vertailuna: Clas Thunbergista Hjalmar Andersenin (1952) kilpailtiin luonnonjäällä, jolloin 500 metrin tulokset olivat 43–44 sekuntia. Neuvostoliiton mukaantulo kiristi kilpailua, samoin entistä liukkaampi ”öljyjää” (Davos, Alma-Ata), joka pudotti vuosina 1956–1968 tulokset 40 sekunnin tuntumaan (Grishin 40,2, McDermott 40,1 ja Keller 40,3). Tekojääratojen yleistyminen paransi tuloksia runsaat kaksi sekuntia (Heiden 38,45 vuonna 1980). Halliolosuhteet nipistivät jälleen ajoista kaksi sekuntia (Uwe-Jens Mey 36,45 vuonna 1988), kunnes klaps-luistimen ansiosta Japanin Hirojasu Shimizu on rutistanut ennätyksen 34 sekunnin tuntumaan.²²

Janne Hännisen vajaan sekunnin tappio maailman kärjelle Salt Lake Cityssä tuntuu luonteelta. Ehkä ”perushitaat suomalaiset” eivät pysty parempaan. Thunbergin 1920-luvun voittojen

Terho Paltamo

Suomen pikaluistelun romahdus olympialajina

jälkeen suomalaiset ovat pysyneet tuskastuttavasti noin sekunnin kärjen takana. Eivät edes Hollannin miehet ole saavuttaneet olympiasprintissä kuin yhden pronssimitalin (1980) ja hopean (1988). Ehkä molempien maiden geeniperimällä parhaat tulokset saavutetaan pitemmällä matkoilla.

Pikaluistelu vaatii harrastajaltaan ensisijaisesti lajitekniikkaa, toiseksi nopeutta, kolmanneksi lajivoimaa ja kestävyyttä sekä lopuksi psyykettä. Suomalaisessa luistelussa ei ole ollut dopingtapauksia. Myös maailmanlaajuisesti laji on välttynyt skandaaleilta, mutta valmennuksellisesti nopeusvoimaa olisi helppo lisätä anabolisilla steroideilla tai kasvuhormoneilla sekä kestävyyttä epo-hormoneilla. Kyynisesti sanottuna vahva urheilujärjestelmä ei jätä mitään sattuman varaan: "Lahjakkaan urheilijan lisäksi on oltava hyvät harjoitusolot, parhaat välineet, yhteisön tuki ja biokemiallinen valmennus." Ainakin yleisurheilussa, hiihdossa, painonnostossa ja pyöräilyssä murskaava ylivoima on viime vuosina paljastunut usein dopingin käytöksi. Varsinkin pyöräilyssä, joka on luistelijoiden tärkeimpiä kesäharjoitteita, monien epotapausten juuret johtavat Belgiaan ja Hollantiin.²³

DDR:n "urheiluihmeen" päälle on langetettu syytös vilpillisten lääketieteellisten menetelmien käytöstä.²⁴ Calgaryn olympialaisissa Neuvostoliiton Nikolai Guljajev voitti kultaa 1000 metrin luistelussa. Kaksi kuukautta ennen kisoja Guljajev oli jäänyt kiinni kuljettaessaan paketin anabolisia steroideja norjalaiselle pikaluistelijalle. Guljajev väitti, että hän sai paketin joukkueen valmentajalta ja että hän itse oli tietämätön sen sisällöstä. KOK ja ISU epäilivät Guljajevin kertomusta, mutta olivat aseettomia, koska kuriirina toimimisesta ei säännöistä löytynyt rangaistuspykälää. Guljajev selvisi olympialaisiin, mutta norjalaiset antoivat kilpailukiellon Stein Krosbylle.²⁵

Norjan Geir Karlstad oli yksi vuoden 1988 olympialuisteluiden suurista pettymyksistä. Ilmeisesti mediarummutus Guljajevin dopingpaketista mursi norjalaisen psyykeen. Ennen Albertvillen kisoja Norjan lääketieteellisen komitean päällikkö Ingart Lerheim toi esille Karlstadin epänormaalin korkean testosteronitason ja vihjaili dopingin käytöstä. KOK:n lääketieteellisen komitean puheenjohtaja, prinssi Alexandre de Merode, kielsi todisteiden olemassaolon ja myös Johann Olav Koss tuki Karlstadin puhtautta.²⁶ Karlstad otti olympiavoiton 1992. Kossista puolestaan tuli Norjan sankari Lillehammerin vuoden 1994 kisoissa,

joissa suomalaisia pikaluistelijoita ei ollut lainkaan mukana. Lerheimin syytökset epon käytöstä olivat jälleen ajankohtaisia vuonna 2002, tällä kertaa huippuuihdon osalta. Syytteet kuitenkin kyseenalaistavat myös kymmenen vuoden takaista Norjan luistelumենestystä.

Viimeisenä kautena 1988–2002 menestyspisteitä on saanut 17 valtiota: Saksa/DDR 26 %, Alankomaat 23,8 %, Yhdysvallat 13 %, Norja 7,2 %, Venäjä/IVY/ Neuvostoliitto 7 %, Japani 6,9 % ja Kanada 6 %. Nämä maat muodostavat valioryhmän. Huipun tuntumassa potentiaalisina mitalintavoittelijoina ovat Itävalta 3 %, Kiina 2,1 %, Ruotsi 1,3 %, Etelä-Korea 1 %, Kazahstan 0,7 %, Belgia 0,6 %, Valko-Venäjä 0,6 %, Puola 0,4 %, Italia 0,3 % ja Romania 0,1 %. Suomi on pudonnut kärkimaiden kategoriasta. Osanottorajoitusten johdosta talviolympialaisiin on osallistunut vuosina 1924–2002 vain 36 maata. Afrikkaan pikaluistelu ei ole laajentunut.

Raha on nykyisin hyväksytty avoimesti osaksi huippu-urheilua. Olympialaiset ovat osa viihdeteollisuutta, jota markkinatalouden lait säätelevät. Uusilla urheilulajeilla kosiskellaan mediaa, yleisöä ja nuorisoa. Pikaluistelun parilähtöä on arvosteltu tapahukumaköyhäksi ja vaikeasti seurattavaksi. Siksi short track -luistelu

*Kaksoisvoitto! Toivo Salonen ja Juhani Järvinen Oslon Bisletin MM-huimassa helmikuussa 1959.
(Kuvan omistaa Toivo Salonen)*

Terho Paltamo

Suomen pikaluistelun romahdus olympialajina

hyväksyttiin vuoden 1992 viralliseen olympiaohjelmaan. Oleellisia eroja perinteiseen pikaluisteluun ovat radan lyhyys (111 m), kaarteiden jyrkkyys sekä yhteislähtö. Myös Thunberg oli joutunut Amerikan matkallaan vuonna 1926 kilpailemaan samantlaisissa oloissa.²⁷ Lajista käytetään suomalaisia termejä ”lyhyen radan pikaluistelu” tai ”kaukalopikaluistelu”.

Suomessa lyhyen radan pikaluistelun mestaruuskilpailuja järjestettiin pienessä piirissä 1990-luvun puolivälissä, mutta sittemmin laji on unohtunut. Sen sijaan Ruotsilla oli edustus Naganon ja Salt Lake Cityn olympiakisoissa. Vuoden 2002 talvikisoissa paljastui uuden lajin ongelma. Miesten 1000 metrin finaalissa neljä johdossa ollutta kilpailijaa kaatoi toisensa loppurynnistyksessä ja erän viimeisenä ollut Australian Steven Bradbury liukui voittajaksi. Toiseksi sijoittunut Kiinan Jiajun Li ylitti maaliviivan konttaamalla.

Viime vuosina erityisesti Alankomaiden luistelumenesitys on ollut vaikuttava. Ovatko selityksenä hallit, yli kahdensadan vuoden perinne, raha vai yleisön innostus ”kansallisurheiluun”? Ruotsalaiset tipahtivat 1990-luvulla huipulta, mutta helmikuussa 2003 avattiin Göteborgiin maan ensimmäinen luisteluhalli. Ehkä se lyhentää myös suomalaisten tietä harjoituksiin ja maailman eliittiin. Janne Hänninen ja Rosendahlin veljekset ovat harjoitelleet olympiaedustajiksi Kanadassa Calgaryssä Jack Waltersin ohjauksessa. Suomalaisten oma halli on vielä unelmien asteella. Kuitenkin Hänninen, Rosendahlit, Pekka ja Pasi Koskela sekä Mika Poutala ovat niin lahjakkaita luistelijaita, että mitalitovereiden Torinon olympialaisista (2006) ei ole lainkaan ylioptimistinen.

Paluu menneisyyteen?

Vuosien 1924–2002 talviolympialaisissa Suomi on saavuttanut pikaluistelussa 24 mitalia: seitsemän kultaa, kahdeksan hopeaa ja yhdeksän pronssia. Suomalaisen luistelun legenda oli Clas Thunberg, ”Jääkenttien Nurmi”. Hänen aikanaan Suomi oli Norjan ohella maailman menestynein luistelumaa. Miesten viimeinen mitali on vuodelta 1956 ja naisten vuodelta 1968. Kaikkiaan suomalaisia on kilpaillut olympialaisten pikaluistelussa 45 miestä, joista Toivo Salonen (1952–1964) ja Pertti Niittylä (1976–1988) neljissä kisoissa. Vuoden 1994 olympialaisiin Suomi ei lähettänyt enää yhtään luistelijaa. Vuosien 1960–1980 talvi-

kisoissa Suomea edusti myös 10 naisluistelijaa, minkä jälkeen 1984–2002 osanottoa ei ole ollut. Mistä tällainen tason romahdus johtui?

Ilmeisesti Suomi jähmettyi 1960-luvulla thunbergiläiseen perinteeseen. Muissa johtavissa luisteluvaltioissa siirryttiin tekojääradoille, joita Suomi rakensi vasta 1980-luvun taitteessa. Silloin maailman huipulla siirryttiin jo sisähalleihin. Myös tekniikka, harjoitusmenetelmät, lääketiede ja luisteluvälineet kehittyivät. Suomessa kehitys oli hitaampaa – muisteltiin kultaista menneisyyttä. Rahaa ja ammattilaisuutta ihannoiva joukkotiedotus unohti suomalaisen pikaluistelun. Myös nuoret harrastajat ja urheiluyleisö vieraantuivat lajista. Alennustila konkretisoitui vuoden 1994 Lillehammerin olympialaisiin. 2000-luvulla Suomessa on ollut vain ”kourallinen” pikaluistelun harrastajia, mutta aitona talviurheiluna lajin hienot ominaisuudet löydetään varmasti vielä joskus uudelleen.

Lähdeviitteet

- ¹ Jukola, Martti, *Urheilun pikku jättiläinen*. Helsinki: WSOY, 1947, s. 1011; Siukonen, Markku (toim.), *Urheilun sääntö- ja kunto-opas*. Jyväskylä: Gummerus, 2000, s. 396 ja 397.
- ² Wright, Benjamin, *Skating around the World 1892–1992. The One Hundredth Anniversary History of the International Skating Union*. Davos, 1992, s. 11–16.
- ³ HSK perustettu vuonna 1875, ISU (International Skating Union) perustettiin vuonna 1892, Siukonen 2000, s. 397, Wright 1992, s. 13, 17.
- ⁴ Raatikainen, Voitto, *Kuin vuoristoradalla – vuoroin ylös, vuoroin alas*. Luistelija 3/1998. Suomen Luisteluliiton juhlalehti, 1998, s. 20–22.
- ⁵ Suomen Luisteluliiton Luistelukalenteri 2002/ 2003, s. 14; Wright 1992, s. 25, 28.
- ⁶ Jukola 1947, s. 1033–1036; Luistelija 3/ 1998, s. 22; Wright 1992, s. 37.
- ⁷ Ks. Wright 1992, s. 16, 42.
- ⁸ Paltamo, Terho, *Talviolympialaisten kansainvälistyminen vuosina 1924–1984. Lahden museolautakunnan tutkimuksia XXI*, 1987, s. 32, 79–81.
- ⁹ Thunberg, Clas, *Teoksessa Poppe Berg (toim.), Jää on sulanut*. Helsinki: KKn kirjapaino, 1964, s. 68, 69.
- ¹⁰ Wright 1992, s. 45.
- ¹¹ Pihkala, Lauri & Jukola, Martti (toim.), *Olympiakisat ennen ja Pariisissa 1924*, I osa, Porvoo: WSOY, 1924, s. 557–577.
- ¹² Paltamo 1987, s. 213–219.
- ¹³ Wright 1992, s. 77.

Terho Paltamo

Suomen pikaluistelun romahdus olympialajina

- ¹⁴ Ks. Arponen, Antti & Parviainen, Mikko, Pohjois-Savon urheilua 80 vuotta. Kuopio, 1985, s. 216–218; Wright 1992, s. 136.
- ¹⁵ Wallechinsky, David, The Complete Book of the Winter Olympics, London, 2001, s. 96–121.
- ¹⁶ Paltamo 1987, s. 81, 220–223.
- ¹⁷ Wright 1992, s. 174–175.
- ¹⁸ Wright 1992, s. 177; Siukonen 1996, s. 126.
- ¹⁹ Paltamo 1987, s. 9–11.
- ²⁰ Paltamo 1987, s. 224–226.
- ²¹ Urheilulehti n:o 50 (13.12.2002), perustettu 1898.
- ²² Wallechinsky 2001, s. 96–102; Suomen Luisteluliiton luistelukalenteri 2002/2003, s. 12.
- ²³ Dopingin Musta kirja, Jyväskylä: Jyväskylä: Gummerus 2001, s. 97; Savon Sanomat 24/2003 (25.1.2003): urheilulääkäri Juha-Pekka Turpeisen haastattelu.
- ²⁴ Siukonen, Markku 1996. Suuri Olympiateos 10. Jyväskylä: Gummerus Jyväskylä, s. 126.
- ²⁵ Wallechinsky 2001, s. 104; Siukonen, Markku (toim.), Suuri Olympiateos 5. Jyväskylä, 1988, s. 240.
- ²⁶ Wallechinsky 2001, s. 116.
- ²⁷ Thunberg 1964, s. 88.

Terho Paltamo

Suomen pikaluistelu-
lun romahdus
olympialajina